

Slimmer internationaliseren: katalysator voor onze kennismaatschappij Een gezamenlijk pleidooi van de Vlaamse universiteiten en het bedrijfsleven

Inleiding

Als open economie zonder natuurlijke hulpbronnen in het hart van Europa zijn Vlaanderen en Brussel sterk afhankelijk van het buitenland. De internationale inbedding van hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek is een *conditio sine qua non* om onze welvaart en ons welzijn op peil te houden en onze innovatiekracht verder te verhogen. Hetzelfde geldt voor onze bedrijven die sterk inzetten op export en het aantrekken van buitenlandse directe investeringen.

Het intrinsieke belang van internationalisering als hefboom voor de kwaliteit van hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek staat buiten kijf. Dit uit zich op tal van domeinen. Staf- en studentenmobiliteit leidt tot persoonlijke intellectuele en interculturele verrijking. Een arbeidsomgeving met collega's uit verschillende landen genereert vernieuwende inzichten in onderzoek en bedrijfsvoering. Internationalisering laat toe om de krachten te bundelen over grenzen heen, wat cruciaal is bij het behappen van onderzoeksvraagstukken die door hun globale aard (bijvoorbeeld de klimaatopwarming) onmogelijk nog door één partner kunnen worden opgevolgd. Onderzoeksagenda's worden steeds mondialer en complexer. Krachtenbundeling is ook noodzakelijk bij het plannen en bouwen van nieuwe grootschalige onderzoeksinfrastructuur, die de technische en financiële draagkracht van individuele landen of regio's te boven gaat. Deelname aan internationale onderzoeksprogramma's stuwt de kwaliteit van het onderzoek, en bijgevolg ook de kwaliteit van ons op onderzoek gestoeld onderwijs, verder de hoogte in.

Internationalisering houdt ook een belangrijke dimensie van maatschappelijke verantwoordelijkheid in. Onze universiteiten tonen hun solidariteit met minder ontwikkelde landen en dragen bij tot structurele capaciteitsopbouw bij hun partnerinstellingen in het zuiden. Die solidariteit strekt zich ook uit tot studenten en wetenschappers die in hun thuisland bedreigd worden en aan wie tijdelijke opvang wordt geboden.

Enkele vaststellingen en bezorgdheden

Het zou ons binnen het bestek van dit pleidooi aan de federale en regionale overheden van ons land te ver leiden om een gedetailleerde sterkte- en zwakteanalyse te presenteren. Daarvoor is de internationale dimensie te sterk transversaal ingebed in alle activiteiten van onze universiteiten en bedrijven. We beperken ons tot de belangrijkste aandachtspunten op de samenwerkingsnexus tussen universiteiten en bedrijven. De internationalisering van het hoger onderwijs wordt daardoor ook wat minder belicht.

Onze universiteiten hebben zich een robuuste internationale positie verworven. Ze zijn natuurlijke aantrekkingspolen voor buitenlands talent en gegeerde partners binnen internationale onderwijs- en onderzoeksconsortia. Het aantal internationale studenten gaat al jaren in stijgende lijn, net zoals de contractinkomsten uit Europese en andere internationale onderwijs- en onderzoeksprogramma's. Het gros van de wetenschappelijke publicaties komt tot stand in co-auteurschap met buitenlandse collega's. De vijf Vlaamse universiteiten maken intussen allen deel uit van een Europees Universiteitsnetwerk; geen enkele andere regio in Europa doet ons dit na. Met deze prestigieuze netwerken wil de Europese Commissie een stevige duw in de rug geven naar een meer geïntegreerde hogeronderwijsruimte. Studenten kunnen delen van hun studies afwerken aan verschillende universiteiten, terwijl docenten ervaring kunnen opdoen in een uitgesproken internationale setting met ruimte voor tijdelijke mobiliteit. Terwijl de initiële klemtoon van deze netwerken op de onderwijscomponent lag, zijn intussen ook de eerste stappen gezet om het initiatief uit te breiden met een onderzoeksdimensie.

De kwaliteit van het hoger onderwijs en het onderzoek aan onze universiteiten is het gevolg van een volgehouden excellentiebeleid, zowel binnen de instellingen als bij de overheid. Samenwerking met partners in binnen- en buitenland zit al jaren in stijgende lijn, niet alleen tussen universiteiten onderling, maar ook tussen universiteiten en bedrijven. 15% van de financiering van hoger onderwijs (HERD) in Vlaanderen is afkomstig van bedrijven, wat ver boven het Europees gemiddelde ligt¹. De Community Innovation Survey, die onder meer peilt naar het type partners waarmee innovatieve bedrijven het meest samenwerken, leert dat hogeronderwijsinstellingen goed zijn voor 14%, ver boven overheids- of publieke onderzoeksinstellingen (10%), concurrenten of andere ondernemingen in dezelfde industriële sector (5%)². Deze intense samenwerking is een van de troeven van ons innovatie-ecosysteem, maar de inspanningen van universiteiten en bedrijven op dat vlak worden door beleidsmakers nog te weinig erkend en uitgedragen op het publieke forum.

Het wetgevend kader en de daaraan gekoppelde administratieve processen zijn in sommige gevallen eerder een remmende factor dan een stimulans voor internationalisering. Overheidsdiensten, zowel op federaal als regionaal vlak, hebben vaak weinig voeling met de behoeften van de kennisactoren. Bijsturingen gebeuren meestal ad hoc en zijn zelden het resultaat van een structurele dialoog tussen alle relevante partners. Wetswijzigingen die meestal laattijdig tot stand komen onder druk van een dreigende Europese inbreukprocedure vertonen vaak structurele weeffouten die vermeden hadden kunnen worden als de overheid had ingezet op een proactieve en structurele dialoog.

Daar waar Europese richtlijnen ter bevordering van de mobiliteit van kenniswerkers uitgaan van een maximaal vertrouwen in en responsabilisering van kennisactoren, zien we dit zelden weerspiegeld binnen de Belgische context. *A priori* controlemechanismen nemen nog te vaak de plaats in van responsabilisering en *a posteriori* steekproefsgewijze controle. Zowel de federale als de Vlaamse overheid kunnen hier nog grote stappen voorwaarts zetten.

De behoefte aan hooggekwalificeerde arbeidskrachten bij onze universiteiten en kennisintensieve bedrijven kan al lang niet meer worden ingevuld door het binnenlandse

¹ Vlaams Indicatorenboek, figuur 12, <https://www.vlaamsindicatorenboek.be/6.5.13>

² Vlaams Indicatorenboek, tabel 29, <https://www.vlaamsindicatorenboek.be/6.5.15>

aanbod. De toenemende krapte op de arbeidsmarkt, vooral aan STEM-profielen, neemt de proporties aan van een heuse *war on talent*, die volgens alle prognoses wellicht nog jaren zal aanslepen. Het jaarlijks tekort aan hooggekwalificeerde arbeidskrachten, dat niet door binnenlands aanbod kan worden ingevuld, wordt ingeschat op ca. 10.000³. Het slim aanboren van de pool van buitenlands talent, vooral afkomstig uit derde, niet-EU-landen, is een prioriteit. België heeft de laatste tijd zeker een aantal stappen in de goede richting gezet om kennismigratie te faciliteren met de invoering van de gecombineerde werk- en verblijfsvergunning (*single permit*) en gerichte investeringen in digitale dienstverleningsprocessen aan publieke en private kennisinstellingen. Toch zijn er bij deze alignering met de Europese richtlijnen door de federale en regionale overheden ook een aantal opportuniteiten gemist.

De aanzienlijke geopolitieke disrupties van de afgelopen jaren hebben ertoe bijgedragen dat internationalisering veel kritischer wordt bekeken dan voorheen. De inschatting van kennisveiligheidsrisico's wordt steeds prominenter bij de beoordeling van de wenselijkheid van nieuwe partnerschappen met buitenlandse partners. Buitenlandse investeringen in de lokale economie worden systematischer onderworpen aan een screening door de overheid. Het feit dat ons kennispotentieel expliciet wordt gerekend tot de strategische belangen van ons land is een goede zaak⁴, maar noopt uiteraard tot bijsturing van een reeks interne processen bij kennisinstellingen en bedrijven.

Met stijgend onbegrip stellen we ook vast dat het continueren van onderzoekssamenwerking met bevoorrechte en betrouwbare partners als Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk ondergeschikt wordt gemaakt aan buitenlandpolitieke prioriteiten⁵. Hierdoor worden bestaande partnerschappen nodeloos op de helling gezet en worden wetenschappers opgezadeld met een reeks bijkomende onzekerheden.

Het Europese onderzoeksprogramma Horizon Europe is een cruciaal financieringsinstrument voor de internationale onderzoeksambities van universiteiten en bedrijven. Het nieuwe programma werd goedgekeurd met een budget dat evenwel beduidend lager uitvalt dan het niveau dat nodig wordt geacht om de torenhoge ambities van de Europese Unie inzake vergroening en digitalisering te helpen realiseren. Daarnaast stellen we keer op keer vast dat telkens de Unie zich geconfronteerd ziet met nieuwe te financieren uitdagingen, Horizon Europe in het vizier komt als potentiële besparingspost.

Overheden financieren structurele innovaties, ook op het vlak van internationalisering, steeds vaker met eenmalige impulsmiddelen. Een voorbeeld vormt de cofinanciering door de Vlaamse overheid van de deelname van de universiteiten aan de Europese universiteitsnetwerken. Het risico is groot dat de universiteiten voor de structurele bestending van die innovaties dan weer moeten interen op de bestaande werkmiddelen, wat absoluut geen houdbare manier van werken is.

³ Verkennend onderzoek en aanbevelingen rond de talentnoden van de farmaceutische industrie, rapport voor het Observatorium van de Farmaceutische Industrie, februari 2023.

⁴ <https://www.premier.be/nl/nationale-veiligheidsstrategie>, 1 december 2021.

⁵ Zie de gezamenlijke oproep van de belangrijkste Europese kennisactoren: <https://stick-to-science.eu/>

Gezamenlijk pleidooi

Universiteiten en bedrijven wensen met dit gezamenlijk pleidooi de krachten te bundelen voor de realisatie van een aantal gemeenschappelijke werven. Hun slagkracht en bijgevolg onze welvaart en ons welzijn hangen af van een optimale internationale inbedding. Samen pleiten zij voor een slimme en verantwoordelijke internationaliseringsstrategie voor onderzoek, innovatie en onderwijs, die barrières voor kennismigratie slecht en onze concurrentiepositie ten aanzien van de buurlanden versterkt. Zij formuleren een aantal concrete werven voor onze overheden op federaal en deelstatelijk niveau, en roepen alle publieke en private kennisactoren in Vlaanderen op om dit pleidooi mee te onderschrijven in aanloop naar de verkiezingen van 2024.

Vijf prioritaire werven

1. Kennismigratie

Onder kennismigratie verstaan we het aantrekken van hooggekwalificeerde werknemers uit derde landen buiten de EU⁶. Met de wet van 20 juli 2022 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, wat betreft de onderzoekers, stagiairs en vrijwilligers heeft ons land werk gemaakt van de verdere omzetting van Europese richtlijn 2016/801. We waarderen dat de overheid de kennisactoren heeft betrokken bij de voorbereiding van de politieke besluitvorming. Toch blijven er nog knelpunten die ons land minder aantrekkelijk maken voor buitenlandse kenniswerkers.

De inkanteling van de gastovereenkomst in de *single permit procedure* zal, ondanks recente investeringen in elektronische platformen op alle overheidsniveaus, de administratieve doorlooptijd van deze dossiers aanzienlijk doen toenemen en ook de werkdruk bij alle betrokkenen (overheidsadministraties en onthaalinstellingen) doen stijgen. We vragen dan ook met aandrang:

- het invoeren en opvolgen van wettelijk gewaarborgde kortere behandeltermijnen bij de bevoegde federale en gewestelijke diensten;
- het systematisch monitoren van de reële behandeltermijnen, zodat desgewenst tijdig kan worden bijgestuurd;
- het structureel waarborgen van voldoende personele capaciteit bij de dienst Vreemdelingenzaken en de gewestelijke diensten belast met het economisch migratiebeleid;
- het maximaal schrappen van overbodige administratieve stappen en het vermijden van het opvragen van overbodige administratieve documenten;
- het hanteren van indientermijnen die rekening houden met de realiteit dat er vaak pas in een late fase volledige zekerheid is over de financiering van onderzoekers;

⁶ Ruim baan voor kennismigratie uit derde landen, VLIR-nota, 24 oktober 2019, https://vlir.be/beleidsdomeinen/internationalisering/#tab_1

- het waarborgen dat aanvragen voor internationale onderzoekers behandeld worden vóór het aflopen van een voorgaande verblijfsvergunning teneinde onzekerheid over verlenging van het verblijf of verblijf in de illegaliteit te vermijden.

We vragen dat de federale overheid de nodige waarborgen inbouwt opdat de aflevering van het visum veel sneller gebeurt en, naar analogie met heel wat andere landen, direct geïntegreerd wordt in de *single permit* procedure. Nu is dit een aparte workflow, die gemiddeld een maand in beslag neemt. De ambassades en consulaten-generaal moeten geïnstrueerd worden om het visum direct af te leveren. Het is imperatief dat zij, al dan niet via hun outsourcing partner, de betrokken onderzoeker onmiddellijk uitnodigen na ontvangst van bijlage 46 van de dienst Vreemdelingenzaken. Die bijlage omvat immers de finale goedkeuring voor de aspecten tewerkstelling en toegang tot het grondgebied. Op die manier kan er direct een afspraak worden gemaakt voor het registreren van de biometrische gegevens en kan het visum onmiddellijk *on the spot* worden afgeleverd.

We vragen de overheid om spoedig werk te maken van de invoering van een *fast track* procedure voor onderzoekers via een referentschapsformule naar Nederlands of Deens model. Hierdoor worden de onthaalinstellingen maximaal geresponsabiliseerd en worden de administratieve doorlooptijden ingeperkt. Een dergelijke formule herneemt *de facto* de pluspunten van de gastovereenkomst die in 2007 werd ingevoerd, maar die in uitvoering van het samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid en de deelstaten wordt ingekanteld in de *single permit* procedure.

We verwelkomen de recente inwerkingtreding van het zoekjaar voor onderzoekers. Naar analogie met de regeling voor studenten kunnen zij na afronding van hun onderzoeksproject met een verblijfsvergunning van het type "zoekjaar hoogopgeleiden" veel sneller doorstromen naar de arbeidsmarkt, wat de Belgische verankering van dit talent ten goede komt. De invoering van het zoekjaar laat ook toe werk te maken van een doordacht retentiebeleid voor buitenlands talent. Daarnaast moet bekeken worden of het zoekjaar niet kan worden uitgebreid naar twee jaar.

We vragen dat de obstakels voor mobiliteit tussen internationale vestigingen van hetzelfde moederbedrijf (ICT - *intercompany transfers*) worden weggewerkt. Binnen de *single permit* procedure zien we immers dat buurlanden als Nederland en Duitsland ICT-procedures hebben, die sneller en laagdrempeliger zijn.

2. *Kennisveiligheid*

Bij kennisveiligheid gaat het in de eerste plaats om de ongewenste overdracht van gevoelige kennis en technologie. Overdracht is ongewenst als deze de nationale veiligheid of innovatiekracht van ons land aantast. Daarnaast gaat kennisveiligheid om heimelijke beïnvloeding van onderwijs en onderzoek door staten. Deze inmenging brengt de academische vrijheid en de sociale veiligheid in gevaar. Ook gaat het om ethische kwesties die een rol kunnen spelen bij samenwerking met landen die de grondrechten niet respecteren.

In lijn met de visienota kennisveiligheid van de Vlaamse universiteiten⁷ vragen we dat de federale en regionale overheden de krachten bundelen voor de uitbouw van een nationaal kennisveiligheidsloket, naar analogie met het Nederlandse adviesloket kennisveiligheid (www.loketkennisveiligheid.nl). Het is daarbij essentieel dat het *front office*, bij welke overheidsdienst het ook wordt uitgebouwd, snel en gericht kan schakelen met alle betrokken overheidsdiensten. Waar relevant moet ook gekoppeld worden met de Europese diplomatieke diensten. Het loket moet continu een inventaris beschikbaar stellen van landen, kennisinstellingen, bedrijven en opleidingen die door de overheid als risicovol worden bestempeld. Het doel moet steeds zijn om de universiteiten en andere kennisinstellingen (publiek en privaat) snel en betrouwbaar te voorzien van *strategic intelligence*, die meegenomen kan worden als niet-bindend element in de uiteindelijke besluitvorming over het al dan niet aangaan of continueren van een internationaal partnerschap. We verwachten dat de dienstverlening van het loket op termijn evolueert naar proactieve kennisdeling, de ontwikkeling van praktische tools en opleidingsmodules, en de vraaggestuurde ondersteuning van kennisinstellingen bij de organisatie van bewustwordingsactiviteiten. In geen geval mag het loket zich beperken tot een doorverwijsfunctie, waarbij antwoorden op de gestelde vragen te lang op zich laten wachten door een inefficiënte of onduidelijke taakverdeling tussen alle betrokken overheidsdiensten.

We vragen dat, naast de individuele contacten die zij op gezette tijdstippen hebben met de Staatsveiligheid, de federale en regionale overheden een permanente kennisveiligheidsdialoog opzetten met alle kennisactoren, in lijn met de ambities van de Belgische nationale veiligheidsstrategie. Een dergelijke dialoog heeft als doel om de kennisinstellingen uit eerste hand te informeren over bestaande dreigingen en risicobeperkende instrumenten, maar ook om te capteren welke bezorgdheden en noden er leven in de academische wereld, met inbegrip van ervaringsuitwisseling over kennisveiligheidsincidenten. De oprichtingen van provinciale aanspreekpunten door de Staatsveiligheid is daarbij zeker een stap in de goede richting.

3. *Taalregeling*

De huidige taalregeling in het hoger onderwijs in Vlaanderen belemmert de instroom van buitenlands talent, zowel bij studenten (begrenzing van het aantal anderstalige opleidingen) als bij onderzoekers (strengere taalvereisten voor zelfstandig academisch personeel). Dit is een remmende factor in de *war on talent*, waarbij werkgevers dringend op zoek zijn naar buitenlandse hooggeschoolde werknemers.

Het verdient dan ook aanbeveling om enige flexibiliteit te hanteren bij de toepassing van de taalregeling, zonder daarbij de basisprincipes van die regeling op de helling te zetten. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het opzetten van een aantal regelluwe pilootprojecten voor nader te definiëren opleidingen en personeelscategorieën, die in nauwe samenspraak tussen universiteiten, bedrijfswereld en overheid worden gedefinieerd.

⁷ *Verantwoord internationaliseren. Visie van de Vlaamse universiteiten op een efficiënte aanpak van kennisveiligheid en ongewenste buitenlandse inmenging*, 25 mei 2022.

4. Fiscaliteit

De federale gedeeltelijke vrijstelling van doorstorting van bedrijfsvoorheffing voor onderzoekers is een zeer belangrijke hefboom voor het stimuleren van innovatie in ons land. Dat geldt des te meer in de context van torenhoge loonkosten in vergelijking met onze buurlanden. Het Planbureau heeft de additionaliteit van deze maatregel op de O&O-inspanningen van ondernemingen in het verleden al herhaaldelijk aangetoond. We vragen dat deze maatregel in het kader van de aangekondigde fiscale hervormingen minstens geconsolideerd en waar mogelijk uitgebreid wordt.

Een bijzonder aandachtspunt vormt de hervorming van het fiscaal expat-gunstregime voor inkomende onderzoekers die in werking trad op 1 januari 2022. Zo bepaalt de nieuwe regeling dat de betrokken werknemer of bedrijfsleider in de vijf jaar voorafgaand aan de indiensttreding in België niet gewoond mag hebben binnen een afstand van 150 km van de Belgische grens. Dit belemmert in aanzienlijke mate transnationale mobiliteit binnen aangrenzende gebieden, die dikwijls tot hetzelfde grensoverschrijdende innovatie-ecosysteem behoren. Daarnaast vormt de begrenzing van de forfaitaire kostenvergoeding tot 30% van de bruto-bezoldiging met een maximum van 90.000 euro per jaar een bijkomende hinderpaal voor het aantrekken van toptalent.

5. Welkomstbeleid

Bij de internationale verhuis van een kenniswerker naar ons land komt heel wat kijken. Doorgaans gaat het niet alleen om de persoon zelf, maar ook om zijn/haar familie. Gespecialiseerde onthaaldiensten kunnen hen wegwijs maken in hun nieuwe leefomgeving en hen begeleiden bij een rist van praktische zaken, zoals de zoektocht naar een woning, een job voor de partner, het openen van een bankrekening, het afsluiten van een ziekteverzekering of het vinden van een school voor de kinderen. Vlaanderen telt al een aantal dergelijke initiatieven, die vaak gegroeid zijn uit een nauwe samenwerking tussen lokale besturen, kennisinstellingen en het bedrijfsleven. Zij maken een *soft landing* in Vlaanderen mogelijk⁸.

Het verdient aanbeveling om een Vlaanderen-dekkend netwerk van zogenaamde *expat centers* uit te bouwen, die als *one-stop-shops* het directe aanspreekpunt vormen voor de kenniswerker, zonder dat deze zelf moet uitvissen voor wat hij bij welke dienst moet aankloppen.

Expats geven aan dat het aanbod van kwalitatief hoogstaand onderwijs bijzonder belangrijk is voor hun welbevinden. Ze kunnen daarvoor een beroep doen op enkele internationale scholen, maar het aanbod in Vlaanderen is onevenredig gespreid. Aangezien heel wat expats tijdelijk naar ons land komen is het door de overheid aangeboden OKAN-onderwijs niet altijd de meest aangewezen keuze. Dat laatste is immers heel sterk gericht op nieuw- of

⁸ Dit vormt een van de speerpunten ("Flanders for talent") in de conceptnota van de Vlaamse Regering over economische migratie; *Conceptnota economische migratie – een post-corona visie, mededeling aan de Vlaamse Regering*, 29 oktober 2021. Zie ook <https://oost-vlaanderen.be/internationaal-samenwerken/soft-landing-flanders.html>

terugkomers die zich structureel in onze samenleving willen integreren. Naast de uitbouw van nieuwe internationale scholen moet ook worden nagedacht over de inschakeling van alternatieve onderwijsvormen, zoals online onderwijs en de combinatie van online en contactonderwijs.

Een succesvol welkomstbeleid voor hooggekwalificeerde derdelanders vergt ook dat Vlaanderen en Brussel internationaal nog veel meer dan nu het geval is vermarkt worden als een innovatieve regio met performante kennisactoren, waar het goed leven en werken is. We roepen alle overheden op om de kennistroeven van onze regio actief te promoten tijdens *high-level events* in het buitenland.

Bijlage – lijst van de ondertekenaars

Dit pleidooi is een initiatief van de vijf Vlaamse universiteiten verenigd in de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR), VBO, VOKA en Johnson&Johnson en wordt mede onderschreven door:

- De leden van de Vlaamse Ondernemers
 - Hans Maertens (Voka – Vlaams netwerk van ondernemingen)
 - Jolyce Demely (Agoria Vlaanderen)
 - Jeroen Dhanens (Cimabel)
 - Jan Delfosse (Comeos)
 - Stany Vaes (Denuo)
 - Wim De Wulf (Energia)
 - Ann Wurman (essencia vlaanderen)
 - Pieter Van Bastelaere (FBAA)
 - Marc Van den Bosch (Febeg)
 - Philippe Degraef (Febetra)
 - Andreas Cremer (Febiac)
 - Paul Verschueren (Federgon)
 - Karla Basselier (Fedustria)
 - Nadia Lapage (Fevia Vlaanderen)
 - Lieve Vanlierde (inDUfed)
 - Philippe Coigné (Staalindustrie Verbond)
 - Luc Missante (Traxio)
 - Marc Dillen (Embuild Vlaanderen)
 - Stephan Vanfraechem (Vlaamse Havenvereniging)
 - Johan Staes (Vlozo) en Didier Lobelle (Werkgeversfederatie voor de Internationale Handel, het Vervoer en de Logistiek).
- Flanders Make
- Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen
- IMEC
- Instituut voor Tropische Geneeskunde
- VIB
- VITO